

چکیده:

جوادعلی اثرگذارترین فرد در شکل گیری مكتب تاریخ پژوهی عراق بود که بر مكتب مصر و سایر مكتب های عربی هم اثر گذاشت. ظاهرا او نخستین کسی است که یهودی نبود اما علاوه بر انگلیسی و آلمانی و یونانی و لاتین، زبان های بابل باستان و بسیاری از زبان های موسوم به سامی را آموخت. و بیش از نیم قرن درباره تاریخ عراق و شامات و جزیره العرب در دوران پیش از اسلام و صدر اسلام به پژوهش دقیق و روشنمند پرداخت.

نیز، احتمالاً او نخستین کسی است که در دانشگاهی عربی از پایان نامه ای با موضوعی شیعی و اثنی عشری دفاع کرد. به تازگی سه گزیده از آثار او و مقالات راجع به او به زبان عربی منتشر شده است. نویسنده به بهانه این موضوع در نوشتار حاضر می کوشد پیرامون احوال و آثار او هم اثرگذشت. ظاهراً او نخستین کسی است که یهودی نبود، اما - علاوه بر انگلیسی و آلمانی و یونانی و لاتین - زبان های بابل باستان و بسیاری از زبان های موسوم به سامی را آموخت (البته او منتقد اصطلاح «سامی» بود) و بیش از نیم قرن درباره تاریخ عراق و شامات و جزیره العرب در دوران پیش از اسلام و صدر اسلام به پژوهش دقیق و روشنمند پرداخت. همچنین احتمالاً او نخستین کسی است که در دانشگاهی غربی از پایان نامه ای با موضوعی شیعی و اثنی عشری دفاع کرد.

بستان (۳)

جواد علی و گزیده های عربی آثار او

مریم حقی (کورانی)

مطالعه دوران پیش از اسلام برای هر پژوهشگر جدی تاریخ اسلام حائز اهمیت است؛ زیرا تقدم و تأخیر زمانی و سیر کرونولوژیک رویدادها و جریان ها چیزی است که در مطالعات تاریخی هرگز نباید از نظر دور بماند. شاید بتوان گفت جواد علی، مورخ بلندآوازه عراقی و متخصص چندین زبان باستانی خاورمیانه، بیش از هر شخص دیگری درباره تاریخ عرب در دوران پیش از اسلام پژوهش کرده است.

او اثرگذارترین فرد در شکل گیری مكتب تاریخ پژوهی عراق بود که بر مكتب مصر و سایر مكتب های عربی هم اثرگذشت. ظاهراً او نخستین کسی است که یهودی نبود، اما - علاوه بر انگلیسی و آلمانی و یونانی و لاتین - زبان های بابل باستان و بسیاری از زبان های موسوم به سامی را آموخت (البته او منتقد اصطلاح «سامی» بود) و بیش از نیم قرن درباره تاریخ عراق و شامات و جزیره العرب در دوران پیش از اسلام و صدر اسلام به پژوهش دقیق و روشنمند پرداخت. همچنین احتمالاً او نخستین کسی است که در دانشگاهی غربی از پایان نامه ای با موضوعی شیعی و اثنی عشری دفاع کرد.

اکنون جواد علی زنده نیست. او در سال ۱۹۷۸ میلادی یعنی ۱۳۵۷ هجری شمسی درگذشت، اما به تازگی سه گزیده از آثار او و مقالات راجع به او به زبان عربی منتشر شده است. این موضوع را بهانه کردیم تا کمی پیرامون احوال و آثار او بنویسیم؛ به ویژه که ظاهراً جز چند مقاله انجشت شماره کاری از جواد علی به فارسی ترجمه نشده است.

نگاهی به زندگی جواد علی

زادگاه جواد علی، کاظمیه (کاظمین) محله ای شیعه نشین در شمال بغداد است. آن زمان کاظمیه اصلاحاتی را در نظام آموزشی توسط فرهیختگان و روشنفکران به خود می دید که جواد علی هم تحت تأثیر آن بود. درباره خانواده او اطلاعات زیادی در دست نیست. نه تنها از شغل پدرش بی خبریم، بلکه نام

۱. نصیرالکعبی، مورخ پیش از اسلام می نویسد: مثالث مكتب تاریخ نگاری عراق از سه ضلع تشکیل شده؛ جواد علی، عبدالعزیز الدویری و صالح احمد الغلی. جواد علی بازترین ضلع این مثالث مكتب عراق است که مكتب های عربی تاریخ به ویژه مكتب مصروف تأثیر آن شکل گرفته است. رک به: ایجات، ج ۱، ص ۱۳.

۲. به سایت نورمگزرنجع کنید.

خانوادگی وی را نیز نمی‌دانیم. او همیشه در سجلات و مدارک دولتی به ذکر نام خود - جواد - و نام پدرش علی - بسنده می‌کرد. حتی پس از بازگشت از هامبورگ یا تدریس در هاروارد، عنوان دکتر، پروفسور یا استاد را بر جلد کتاب و پای مقاله‌ها نیاورد.^۳ جواد علی پس از تحصیلات مقدماتی وارد اعظمیه، مدرسه دینی معروف بغداد شد و عربی و دروس دینی را در آن فراگرفت. سپس به دییرستان مرکزی بغداد و پس از آن به دارالعلمین العالیه رفت. سرانجام در ۲۶ سالگی رسپار آلمان شد و از دانشگاه برلین لیسانس فلسفه و از دانشگاه هامبورگ دکتری تاریخ اسلام گرفت. سپس به بغداد برگشت و پس از دوره سربازی، شرکت در چند رویداد سیاسی و یک سال حبس، زندگی خود را به پژوهش در تاریخ عرب جاهلی و صدر اسلام اختصاص داد و شاهکاری به نام «المفصل في تأريخ العرب قبل الإسلام» را به رشته تحریر درآورد. وی به جزاً قائمتی یک ساله در امریکا، ظاهراً باقی عمر را ۸۰ سالگی در عراق زیست.

جواد علی در ۳۵ سالگی با بنویی عراقی (ونه طبق برخی شایعات آلمانی) به نام زهره طاهر ازدواج کرد و صاحب یک پسر به نام علی و دو دختر به نام آمنه و سنا شد که هر سه در امریکا و بریتانیا و نه در رشته پدر که به ترتیب در رشته‌های بانکداری، مدیریت و شیمی تحصیل کردند. از اشاره‌های جواد علی در چند مصاحبه می‌دانیم که دست‌نوشته‌ها و کتاب‌های چاپ نشده‌ای از اوی به جامانده، اما مشخص نیست که همچنان در دست ورثه است یا از میان رفته. مدتی شایعه شد که دختر کوچک‌ترش در حال گردآوری و انتشار میراث پدر است، ولی هنوز خبری از آثار دستنویس او نیست؛ نه موسوعه تاریخ اسلام که گفته می‌شد کتابی عظیم و همانند المفصل است، نه فرهنگ بزرگ واژگان زبان‌های خط مُسند.^۴

زندگی علمی و شخصی جواد علی	سال
تولد در کاظمیه بغداد	۱۹۰۷
نوجوانی	تحصیل عربی، علوم اسلامی، فقه و لغت در داشکده اعظمیه
تحصیل در دییرستان مرکزی بغداد	
چاپ التاریخ العام، اولین کتاب تاریخ مدرسه‌های عراق (برای کلاس ششم ابتدایی) ^۵	۱۹۲۷
ورود به دارالعلمین العالیه و آشنایی با استادش احمد حسن زیات	۱۹۲۹
فارغ التحصیلی از دارالعلمین و اعزام به آلمان توسط وزارت معارف عراق ^۶	۱۹۳۳
یادگیری آلمانی، لاتین، آشوری، عربی جنوبی، خط مسند (خط یمن باستان) و فقه زیدی. چاپ مقالاتی اجتماعی و سیاسی به آلمانی و عربی. مصاحبه با هیتلر. لیسانس فلسفه و مدرک زبان لاتین از دانشگاه برلین. دکتری تاریخ اسلام در دانشگاه هامبورگ	-۱۹۳۳ ۱۹۳۹
دفاع دکتری؛ موضوع پایان نامه کتبی: مهدی موعود و سفیران چهارگانه وی، ^۷ موضوع آزمون شفاهی: نوشته آکرمه ^۸	۱۹۳۹
بازگشت به عراق. همکاری با مجله فرهنگی اجتماعی الرسالة (متعلق به احمد زیات). سرهنگ نظامی در مبارزه علیه نیروهای انگلیسی در دوران سربازی. یک سال زندان به اتهام نازیگری. ترک سیاست	-۱۹۳۹ ۱۹۴۱
ازدواج با بنویی عراقی. تولد فرزندانش علی، آمنه و سنا	-۱۹۴۱ ۱۹۵۰

۳. شماری دیگر از فرهنگان عراقی هم این رویه را در پیش گرفته‌اند: مانند طه بافو و مصطفی جواد. کعبی، ج ۱، ص ۱۸.

۴. تلفظ این نام نباید زهره باشد. زهره نامی ایرانی است و نشینیده ام که نام بنوی عربی باشد، اما زهره به معنی شکوفه یا زهرابه معنی تابان نام هایی عربی هستند. این امکان را هم در نظر بگیریم که شاید دکتر کعبی نام همسر جواد علی را از مدارکی با حروف لاتین یافته و به رسم الخط عربی «زهره» درآورده باشد.

۵. کعبی، ج ۱، ص ۲۰ و ۲۱.

پی نوشت جدول ۱. کاظمیه یا کاظمین، در شمال بغداد، مشهد پدر و پسر امام رضا (ع) مشهور به امامین کاظمین، امام موسی کاظم و امام محمد جواد (ع) است. ۲. المؤذن دکتر جواد علی فی الحضارة والتاريخ، حامد ناصر الظالمی، ناشر: دار الفتحاء، دار الرافدين و OPVC publishers، لبنان، کانادا، ۲۰۱۶ء، ص. ۸۵. ۳. نصیر، ج. ۱، ص. ۲۳. ۴. عنوان آلمانی (مذکور در کتاب <i>أصنام الكتابات</i>، ص. ۷): Der Mahdi der Zwofer-shia und seine vier sabire, Theiss PhD, Universität Hamburg .۱۹۳۸، Flamburg ۵. المؤذن، ص. ۸. ۶. کعبی، ص. ۲۶.	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">استاد مهمان در دانشگاه هاروارد. بازگشت به عراق به درخواست وزارت معارف^۹</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۵۷</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">اتمام چاپ تاریخ العرب قبل الإسلام (۸ جلدی)</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۶۰</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">چاپ تاریخ العرب فی الإسلام</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۶۳</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">چاپ أصنام العرب (درباره بت‌ها، معابد و دین عرب جاهلی)</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۶۷</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">چاپ تاريخ الصلاة فی الإسلام (درباره اقسام نمازو مناسک وابسته در اسلام و ادیان دیگر)</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۶۸</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">بازنیستگی از دانشکده التربية در دانشگاه بغداد</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۷۲</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">چاپ المفضل فی تاريخ العرب قبل الإسلام (۱۰ جلدی)</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۷۴</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">درگذشت</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۱۹۸۷</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">اولین چاپ ترجمة پایان نامه اش از آلمانی به عربی با عنوان <i>المهدي المنتظر عند الشيعة</i> الإثنى عشرية</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۲۰۰۵</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">چاپ أبيحاث، گزیده پنجاه مقاله و یادداشت با مقدمه <i>نصیرالکعبی</i></td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۲۰۱۱</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">چاپ الآثار العربية، گزیده بیست مقاله با مقدمه <i>بشّار العواد</i></td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۲۰۱۴</td></tr> <tr> <td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">چاپ کتاب المؤذن دکتر جواد علی فی الحضارة والتاريخ توسط حامد ناصر الظالمی</td><td style="text-align: right; padding-bottom: 5px;">۲۰۱۶</td></tr> </table>	استاد مهمان در دانشگاه هاروارد. بازگشت به عراق به درخواست وزارت معارف ^۹	۱۹۵۷	اتمام چاپ تاریخ العرب قبل الإسلام (۸ جلدی)	۱۹۶۰	چاپ تاریخ العرب فی الإسلام	۱۹۶۳	چاپ أصنام العرب (درباره بت‌ها، معابد و دین عرب جاهلی)	۱۹۶۷	چاپ تاريخ الصلاة فی الإسلام (درباره اقسام نمازو مناسک وابسته در اسلام و ادیان دیگر)	۱۹۶۸	بازنیستگی از دانشکده التربية در دانشگاه بغداد	۱۹۷۲	چاپ المفضل فی تاريخ العرب قبل الإسلام (۱۰ جلدی)	۱۹۷۴	درگذشت	۱۹۸۷	اولین چاپ ترجمة پایان نامه اش از آلمانی به عربی با عنوان <i>المهدي المنتظر عند الشيعة</i> الإثنى عشرية	۲۰۰۵	چاپ أبيحاث، گزیده پنجاه مقاله و یادداشت با مقدمه <i>نصیرالکعبی</i>	۲۰۱۱	چاپ الآثار العربية، گزیده بیست مقاله با مقدمه <i>بشّار العواد</i>	۲۰۱۴	چاپ کتاب المؤذن دکتر جواد علی فی الحضارة والتاريخ توسط حامد ناصر الظالمی	۲۰۱۶
استاد مهمان در دانشگاه هاروارد. بازگشت به عراق به درخواست وزارت معارف ^۹	۱۹۵۷																								
اتمام چاپ تاریخ العرب قبل الإسلام (۸ جلدی)	۱۹۶۰																								
چاپ تاریخ العرب فی الإسلام	۱۹۶۳																								
چاپ أصنام العرب (درباره بت‌ها، معابد و دین عرب جاهلی)	۱۹۶۷																								
چاپ تاريخ الصلاة فی الإسلام (درباره اقسام نمازو مناسک وابسته در اسلام و ادیان دیگر)	۱۹۶۸																								
بازنیستگی از دانشکده التربية در دانشگاه بغداد	۱۹۷۲																								
چاپ المفضل فی تاريخ العرب قبل الإسلام (۱۰ جلدی)	۱۹۷۴																								
درگذشت	۱۹۸۷																								
اولین چاپ ترجمة پایان نامه اش از آلمانی به عربی با عنوان <i>المهدي المنتظر عند الشيعة</i> الإثنى عشرية	۲۰۰۵																								
چاپ أبيحاث، گزیده پنجاه مقاله و یادداشت با مقدمه <i>نصیرالکعبی</i>	۲۰۱۱																								
چاپ الآثار العربية، گزیده بیست مقاله با مقدمه <i>بشّار العواد</i>	۲۰۱۴																								
چاپ کتاب المؤذن دکتر جواد علی فی الحضارة والتاريخ توسط حامد ناصر الظالمی	۲۰۱۶																								

اصلی مجمع العلمی العراقي گردید.^۸

چند قول از آثار جواد علی

- اور مقدمه پایان نامه دکتری اش می نویسد: «به رغم آنکه [در اسلام] بیشتر غیر سینیان، شیعیان دوازده امامی هستند، اما تا امروز مطالعه علمی نوین و جامعی پیرامون اثی شعریه انجام نشده است». سپس نقل قولی از ادوارد براون می آورد که می گوید هیچ معرفی مستندی از مبانی شیعه در هیچ یک از زبان های اروپایی وجود ندارد.^۹ درست است که جواد علی این سخن را حدود هشتاد سال پیش بازگو کرده، اما همان وقت هم بیش از دو قرن از چاپ سربی و سنگی منابع تاریخ اسلام در هلند و اتریش و آلمان می گذشته است.

در کتاب *تاريخ العرب فی الإسلام* می نویسد: «بیشتر مستشرقان مسیحی، روحانیان دینی یا دانش آموختگان دانشکده های لاهوت^{۱۰} بوده اند ... و تلاش کرده اند که اسلام را به ریشه هایی مسیحی نسبت دهند. گروهی از مستشرقان نیز یهودی اند و به ویژه پس از تأسیس اسرائیل و غالبۀ صهیونی گری بریشتر شان، خود را به تکاپو می اندازند که هر چه را اسلامی و عربی است به ریشه ای یهودی نسبت دهند و در این زمینه هر دو گروه پیرو احساسات و اغراض اند».

.۸. همان، ص. ۹ و ۱۰.

۹. المهدی المنتظر عند الشيعة الإثنى عشرية؛ جواد علی؛ ترجمه از آلمانی: د. ابوالعید دودو (الجزایری)؛ منتشرات الجمل، چاپ کلن آلمان، ۲۰۰۷، ص. ۸.

۱۰. متوجه نشدم جواد علی این واثة را معادل کدام واثة فرنگی آورده است، اما شاید معادل Divinity باشد.

۱۱. تاریخ العرب فی الإسلام؛ جواد علی؛ بغداد؛ مکتبة النهضة العربية، چاپ دارالحداده، بیروت، ۱۹۸۳، ص. ۸.

فعالیت های اجتماعی و سیاسی

جواد علی تا پیش از سال ۱۹۴۲ اهل سیاست بود. او در روزنامه های آلمانی فعال بود. مصاحبه ای چالشی با آدولف هیتلر کرد و هیتلر او را به عضویت افتخاری حزب نازی درآورد. سپس به عراق بازگشت و حدود سه سال دوره سربازی خود را به عنوان سرهنگ در ارتش عراق در بصره گذراند. دوره سربازی وی مصادف با جریان های سیاسی بسیاری بود که در آنها شرکت کرد. در ۱۹۴۱ در جنبش موسوم به وثبة نیسان و همچنین در ثورة مایس که علیه نیروهای انگلیسی در جبهه ارونده رود (سلط‌العرب) و مورد حمایت آلمان بود داوطلب شد، اما هنگام بازگشت به بغداد به اتهام نازی گری بازداشت شد و به مدت یک سال به زندان افتاد.^۷

جواد علی از سال ۱۹۳۹ تا ۱۹۴۲ مقالاتی در مجله الرسالة با موضوع سیاست، جامعه و اقتصاد منتشر می کرد. این مقالات نشان می دهد که او چگونه از زاویه دیدی عربی به غرب نگریسته و تحت تأثیر کسانی چون احمد حسن زیارات، ساطع الخضری، طه الهاشمی، ناجی الاصیل، طالب مشتاق و هم بنداش در زندان بوده است. همچنین نشان دهنده دیده ها و شنیده های وی در ارتش و انقلاب ۱۹۴۱ است. الظالمی می نویسد این یک سال حبس در حیات فکری جواد علی تأثیر مهمی داشت و پس از آن بود که به کاری فعالیت های سیاسی را کنار گذارد، به طور منظم و اکادمیک به مطالعه و پژوهش درباره عرب پیش از اسلام پرداخت و به عضو هیئتی درآمد که در آینده های نزدیک هسته

۶. اینکه این رویدادها مورد حمایت آلمان بوده را پذیرم، علی الکورانی العاملی شینده ام که در دهه شصت میلادی در عراق فعال سیاسی بوده است.

۷. المؤذن، ص. ۹.

- در کتاب المفصل در فصل پیوندهای عرب‌ها با سامیان می‌نویسد: «پژوهشگران می‌دیدند که شbahات‌هایی میان زبان‌های بابلی، کنعانی، عبری، فینیقی، آرامی، عربی، گویش‌های عربی جنوبی، حبشی، نبطی و مانند آنها دیده می‌شود [...] مثلاً در ریشه فعل، صرف فعل، افعال تام و ناقص، ماضی و مستقبل، در بسیاری از اسم‌ها، اعداد و [...]». در سال ۱۷۸۱م پژوهشگری اتریشی به نام اوگست شلوتزر Shloetzer نام «سامی» را بر تمام آن مردمان نهاد. [...] گذشته از مطالعات تاریخی وزبانی و دینی، مستشرقان با آزمایش‌های مردم‌شناسختی و زیست‌شناسختی و آزمایش‌های علمی دیگر نیز به بررسی و مقایسه «سامیات» پرداختند». سپس جواد علی می‌افزاید که عنوان سامی از تورات گرفته شده و این تقسیم‌بندی و سامی نامیدن این اقوام و زبان‌ها بینانی سیاسی و عاطفی دارد و علمی نیست؛ به ویژه که در تورات گاه اقوامی سامی نامیده شده‌اند که براساس شواهد علمی نمی‌توان آنها را در جمله سامیان دیگر دانست (مثلاً عیلامیان) و گاه برخی از اقوامی که قطعاً در شمار سامیان اند (مانند فینیقیان و کنعانیان) سامی محسوب نشده‌اند. بروکلمان - مستشرق آلمانی - نیز براین باور است که عبرانی‌ها به دلایل سیاسی و دینی است که کننانیان را از جدول انساب سامی دور می‌شمارند.^{۱۲}

جواد علی در مصاحبه‌اش با هنا العمری می‌گوید: «تا نزدیکی‌های اسلام، اصطلاح عرب و عربی تقریباً معنی اعراب و عرب پیدا کرد، پس عربی یعنی شهری و اعرابی یعنی بدوی. و انگهی در جزیره العرب به جز عرب نبود. یمن، حضرموت، سقطر، عمان، حجاز، اردن، عراق اینها همه جزیره العرب‌اند. این اصطلاحات عاربه و مستعربه هم تقسیم‌بندی‌هایی است که ما می‌خواهیم لغوش کنیم. من این اسلوب را نمی‌پذیرم. وقتی هم اینها را می‌گوییم، می‌گوییم چون چیزی است که جا افتاده و جدید نیست، اما خرافات است».^{۱۳}

۱. ابحاث فی التاریخ، به کوشش نصیرالکعبی، ۲۰۱۱

گویا بهترین کاری که پس از مرگ جواد علی درباره زندگی و آثار او انجام شده، کتاب ابحاث فی التاریخ است. نصیرالکعبی^{۱۴} بیش از چهار سال وقت گذاشت تا حدود ۵۰ مقاله و یادداشت کوتاه و بلند از جواد علی را از مجله‌ها و مجموعه‌های گوناگون گردآوری، مقابله و بخش‌بندی کند.^{۱۵} او حاصل رحمت خود را در دو جلد منتشر کرده که هردو با واژه ابحاث آغاز می‌شود. جلد نخست ابحاث فی تاریخ الإسلامی و جلد دیگر ابحاث فی تاریخ العرب قبل الإسلام نام دارد. همچنین اسناد بسیاری را گردآورده و درباره زندگی، تحصیلات، آثار و فعالیت‌های او به ویژه در مجمع علمی عراق تحقیق کرده است و نتیجه را در مقدمه‌ای شصت صفحه‌ای و پرمطلب آورده است.

نصیرالکعبی قدر جواد علی را به خوبی می‌داند؛ زیرا خود مورخ و متخصص تاریخ عراق و ایران در دوره ساسانی است.^{۱۶} وقتی فهرستواره مجله مجمع علمی عراق را - که بیشتر مقالات جواد علی در آن منتشر می‌شد - بررسی کردم،^{۱۷} دیدم که به جز چند مقاله که ظاهراً موضوع شان با عنوان کتاب ارتباط ندارد، هرچه در فهرستواره یادداشت متنش در کتاب ابحاث آمده است.

۱۲. المفصل فی تاریخ العرب قبل الإسلام؛ جواد علی؛ مکتبة النهضة بغداد و دارالعلم للملائين، بيروت، ۱۹۶۸، ص ۲۲۴-۲۲۲.

۱۳. المؤخ، ص ۹۲.

۱۴. درباره دکترالکعبی پرس و جویم کردم که آقای ابازری، مدیر ادالخانی فاضل کتابخانه تخصصی تاریخ قم گفتند که دکترالکعبی در تاریخ ساسانی بهترین پژوهشگر عربی زبان و یکی از پژوهشگران مطرح دنیاست. سپس راه تماس با ایشان را نشان دادند (شبکه فیسبوک). تماس گرفتم و از دکترالکعبی سراغ مقاله و کتاب‌های فرنگی راجع به جواد علی را گرفتم. پاسخ داد کار جدیدی چاپ نشده، اما سرگرم پژوهه‌ای بزرگ درباره گروهی از پژوهشگران است که یکی از آنها جواد علی است، اما زمان می‌برد تا این کار آماده شود.

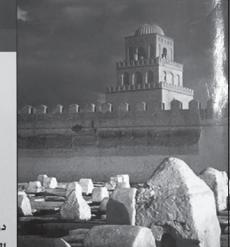
۱۵. کعبی، ص ۱۴ و ۱۵، مقدمه.

۱۶. وقتی درباره نصیرالکعبی پرس و جویم کردم و کتاب‌های دیگر (مثلاً دولت ساسانیان و مجموعه مقالات همایش روایت فرهنگی ایران و عراق - مشخصات در متابع) رامی‌گشتم، جناب آقای ابازری کتابدار فرهنخه کتابخانه تخصصی تاریخ در قم گفتند که الکعبی بهترین محقق عرب در تاریخ ساسانی است و توصیه کردند که با خود اوتیماس بگیرم. تماس گرفتم و پرسیدم آیا مقاله یا کتابی درباره جواد علی به زبان‌های فرنگی موجود است؟ و او که اکنون ساکن کانادا است باسخ داد که آنها هم اکنون مشغول پژوهه‌ای بزرگ درباره چند پژوهشگرند که یکی از آنها جواد علی است.

۱۷. کشف مجله المجمع العلمي العراقي، ۱۹۵۰، ۲۰۰۰؛ الدكتور عبدالله الجبوری؛ مطبعة المجمع العلمي، ۲۰۰۰، ص ۳۲-۳۷.

الدكتور جواد علي
أبحاث في التاريخ الإسلامي

الجزء الثاني

دراسة ومراجعة:
الدكتور نصیرالکعبی

دار المجمع العلمي

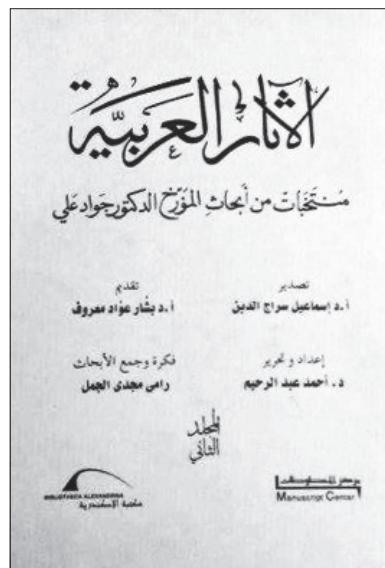
توزيع منشورات الجمل

المركز الأكاديمي للباحث

فصل	مبحث	مقدمة نظریه‌کننده
۱. التكوين العلمي ومساره (رشد و سیر علمي)	۱. جواد على انسان ۲. سنوات الجد والتحصيل ۳. المهام والمساهمات العلمية	۱. المهدي المنتظر والسفراء الاربعة - بحث الموارد وغاياته - السيرة النبوية وآلية دراستها ۲. محور العرب قبل الإسلام: من التاريخ إلى المفصل
۲. قراءة في منجز جواد على على التاريخي (گزارشی از دستاوردهای تاریخی)	۱. جواد على ومدرسة التاريخ العراقية ۲. ملامح المؤرخ الأنماذجي ۳. جدلية الغرب والشرق (الاستشراق)	۱. المهدى المنتظر والسفراء الاربعة - بحث الموارد وغاياته - السيرة النبوية وآلية دراستها ۲. محور العرب قبل الإسلام: من التاريخ إلى المفصل
۳. فكرة التاريخ عند جواد على (اندیشه تاریخی)	مقالات جواد على	محور
۱. الفكر الديني (اندیشه دینی) ۲. التدوين والفكر التاريخي (تدوین واندیشه تاریخی) ۳. الحكم والفكر السياسي (حکومت واندیشه سیاسی) ۴. اللهجات والأدب (گویش‌ها وادیبات)	أديان العرب قبل الإسلام - أصنام الكتابات - أصنام العرب^٧ التاريخ عند عرب ما قبل الإسلام - المدونات العربية لما قبل الإسلام - تدوين الشعر الجاهلي - كتابة أبرهة - مصطلحات الزراعة والرى فى كتابات المسند أصول الحكم عند العرب الجنوبيين - الفكر السياسي العربي قبل الإسلام - مقومات الدولة العربية قبل الإسلام - الخليج عند اليونان واللاتين لهجات العرب قبل الإسلام - القصيدة النسوانية	۱. الفکر الدينی (اندیشه دینی) ۲. التدوین والفکرالتاریخی (تدوین واندیشه تاریخی) ۳. الحکم والفکرالسیاسی (حکومت واندیشه سیاسی) ۴. اللهجات والأدب (گویش‌ها وادیبات)
۱. موارد تاريخ الإسلامي (منابع تاريخ اسلام) ۲. الفکرالإسلامی (اندیشه اسلامی)	موارد تاريخ الطبرى: تاريخ ما قبل الإسلام - موارد تاريخ الفرس والروم - موارد تاريخ العرب قبل الإسلام - السيرة النبوية - موارد تأريخ الخلافة موارد تاريخ المسعودي البحث العلمي عند العرب المسلمين - علم ابن النديم باليهودية والنصرانية - لهجة القرآن الكريم - عبد الله بن سباء - تويني (نظريه پرداز فلسفه تاريخ)	۱. موارد تاريخ الطبرى: تاريخ ما قبل الإسلام - موارد تاريخ الفرس والروم - موارد تاريخ العرب قبل الإسلام - السيرة النبوية - موارد تأريخ الخلافة ۲. الفکرالإسلامی (اندیشه اسلامی)
۳. دراسة الكتب ونقدتها (نقد و بررسی کتاب دیگران)	جمهرة النسب لابن الكلبى - الاختيار والجبر فى صدر الإسلام - بريطانيا و الدول العربية - سند الإسلام - The Background of Islam - رسائل فى الموسيقى - العالم العربى - The Arab world - دراسات فى تاريخ فقهاسية - Arabica - تذکارات جان سوفاجيه - فهرس المخطوطات المصورة - أمثال قرآن [فارسى، تأليف على اصغر حكمت] - كتاب الترياق - المحيط فى تشكيلات الشرطة العراقية وادارتها و[...]. حركة إحياء التراث القديم إعادة طبع تفسير الطبرى - دراسات فى قراطيس عربية - Studies in Arabic Literary Papyri - تأريخ الأدب العربى - حضرت عمرکى سرکاری خطوط [اردو] - فى عالم الكتب والإستشراق - نقد كتاب المعجم السبئى	۳. دراسة الكتب ونقدتها (نقد و بررسی کتاب دیگران)
۴. تاريخ المجمع العلمي العراقي (تاریخ و گزارش کارهای مجمع)	معجم المصطلحات العلمية: المجمع والمصطلحات - خلاصة عن أعمال المجمع العلمي العراقي أنباء وآراء: خلاصة لأعمال المجمع العلمي العراقي (أولاً: تأسيس اتحاد للمجامع اللغوية العلمية - ثانياً: وسائل ترقية اللغة العربية - ثالثاً: التأليف والترجمة - رابعاً: المصطلحات العلمية - خامساً: تحقيق المخطوطات ونشرها) - خلاصة لأعمال المجمع العلمي العراقي	۴. تاريخ المجمع العلمي العراقي (تاریخ و گزارش کارهای مجمع)

۲. الآثار العربية، چاپ اسکندریه، با مقدمه بشار عواد، ۱۹۱۴

این مجموعه که سه سال پس از مجموعه گردآورده نصیرالکعبی منتشر شده، چهار مقدمه از چهار تن دارد. نخست از مدیر کتابخانه اسکندریه، سپس از مدیر مرکز نسخ خطی، پس از آن از دکتر احمد عبدالرحیم و سرانجام از استاد دکتر بشار عواد که اهمیت این گزیده را متذکر شده‌اند. بروی جلد زیبای این کتاب هم افزون برنام و نشان این اشخاص و مراکز، نام فردی به عنوان ایده پرداز و گردآورنده مقالات آمده است. با این همه با کمی بررسی درمی‌یابیم که این مجموعه با حدود ۲۰ مقاله حتی یک مقاله افزون بر مقاله‌های مجموعه نصیرالکعبی ندارد. شاید تنها امتیاز آن این باشد که مقدمه بیست و سه صفحه‌ای آن را بشار عواد نوشته و چون در اسکندریه چاپ شده آسان‌تریه دست مصریان می‌رسد. با این حال دکتر عبدالرحیم در مقدمه محترم‌هدف از چاپ این گزیده را چنین توضیح می‌دهد: می‌خواستیم موسوعه بزرگ جواد علی «المفصل فی تاریخ العرب قبل الاسلام» را با پارویی و توضیحاتی چاپ کنیم، اما متوجه شدیم که آثار دیگر او که در مجلات گوناگون منتشر شده کمیاب و دشواریاب است.^{۱۸} بشار عواد نیز می‌گوید: ما این مجموعه را منتشر کردیم؛ زیرا اوراق جدیدی از مطالعات جواد علی را به خواننده نشان می‌دهد.

همچنین در مقدمه‌ای که دکتر بشار عواد معروف، مورخ و مصحح آثار اسلامی و همشهری جواد علی درباره او نوشته است، اظهار نظری مذهبی توجه را جلب می‌کند. بشار عواد می‌نویسد که جواد علی پیرو مکتب رانکه (مورخ و نظریه پرداز آلمان) بود که وظیفه مورخ را بازسازی دقیق تاریخ، آن‌گونه که رخ داده است، می‌داند و از همین رو بود که جواد علی پایان نامه دکتراش را با عنوان «المهدی المنتظر و سفراؤه» نه چاپ کرد؛ نه ترجمه کرد، زیرا انتظار داشت که باعث اعتراض شیعیان شود؛ چون او تاریخ را پیراسته از گرایش مذهبی و افکار پیشینی می‌دانست، چنان‌که در مقاله‌ای هم که درباره عبدالله بن سبان نوشته، وجود اوراثات کرد.^{۱۹}

این سخن دکتر عواد باعث شد به سراغ پایان نامه جواد علی بروم. ترجمة آلمانی به عربی پایان نامه او^۹ سال پیش از انتشار این سخن بشار عواد چاپ شده است. درست است که این پایان نامه در زمان حیات نویسنده ترجمه منتشر نشده، اما فرهنگ واژگان مسنده از هم که در زمان حیات وعده چاپش را داده بود هنوز منتشر نشده، پس چاپ نشدنش لزوماً دلیل مخالفت مؤلف با انتشارش نیست. با این حال نگاهی به ترجمه عربی انداختم و هرچه تورق کردم (زنگی امام حسن عسکری، ازدواجش، تولد امام مهدی، غیبت صغیری و کبیری) چیزی نیافتم که آن را بتوان باعث جریحه دارشدن احساسات شیعیان پنداشت. گفتنی است که جواد علی در مقدمه پایان نامه‌اش ابتدا از چند تن از علمای عراق - از جمله هبة الدین شهرستانی، وزیر فرهنگ و شیخ محمد حسین کاشف الغطا - تشکر کرده که همواره به پرسش‌های شیعیان پاسخ می‌دادند، سپس از استادانش در آلمان - از جمله راهنمای پایان نامه‌اش، شتروتمان، متخصص فرق شیعه - قدردانی کرده است.

مقدمه‌ها	بخش‌بندی کتاب	مقاله‌های جواد علی
د. اسماعیل سراج الدین، د. مدحت عیسی، د. احمد عبدالرحیم، د. بشار عواد معروف		
	۱. الدراسات العربية الجنوبية	۱. الدراسات العربية الجنوبية
	۲. تأثیرات	۲. تأثیرات
		۳. تأثیرات
		۴. تأثیرات
		۵. تأثیرات
		۶. تأثیرات
		۷. تأثیرات
		۸. تأثیرات
		۹. تأثیرات
		۱۰. تأثیرات
		۱۱. تأثیرات
		۱۲. تأثیرات
		۱۳. تأثیرات
		۱۴. تأثیرات
		۱۵. تأثیرات
		۱۶. تأثیرات
		۱۷. تأثیرات
		۱۸. تأثیرات
		۱۹. تأثیرات
		۲۰. تأثیرات
		۲۱. تأثیرات
		۲۲. تأثیرات
		۲۳. تأثیرات
		۲۴. تأثیرات
		۲۵. تأثیرات
		۲۶. تأثیرات
		۲۷. تأثیرات
		۲۸. تأثیرات
		۲۹. تأثیرات
		۳۰. تأثیرات
		۳۱. تأثیرات
		۳۲. تأثیرات
		۳۳. تأثیرات
		۳۴. تأثیرات
		۳۵. تأثیرات
		۳۶. تأثیرات
		۳۷. تأثیرات
		۳۸. تأثیرات
		۳۹. تأثیرات
		۴۰. تأثیرات
		۴۱. تأثیرات
		۴۲. تأثیرات
		۴۳. تأثیرات
		۴۴. تأثیرات
		۴۵. تأثیرات
		۴۶. تأثیرات
		۴۷. تأثیرات
		۴۸. تأثیرات
		۴۹. تأثیرات
		۵۰. تأثیرات
		۵۱. تأثیرات
		۵۲. تأثیرات
		۵۳. تأثیرات
		۵۴. تأثیرات
		۵۵. تأثیرات
		۵۶. تأثیرات
		۵۷. تأثیرات
		۵۸. تأثیرات
		۵۹. تأثیرات
		۶۰. تأثیرات
		۶۱. تأثیرات
		۶۲. تأثیرات
		۶۳. تأثیرات
		۶۴. تأثیرات
		۶۵. تأثیرات
		۶۶. تأثیرات
		۶۷. تأثیرات
		۶۸. تأثیرات
		۶۹. تأثیرات
		۷۰. تأثیرات
		۷۱. تأثیرات
		۷۲. تأثیرات
		۷۳. تأثیرات
		۷۴. تأثیرات
		۷۵. تأثیرات
		۷۶. تأثیرات
		۷۷. تأثیرات
		۷۸. تأثیرات
		۷۹. تأثیرات
		۸۰. تأثیرات
		۸۱. تأثیرات
		۸۲. تأثیرات
		۸۳. تأثیرات
		۸۴. تأثیرات
		۸۵. تأثیرات
		۸۶. تأثیرات
		۸۷. تأثیرات
		۸۸. تأثیرات
		۸۹. تأثیرات
		۹۰. تأثیرات
		۹۱. تأثیرات
		۹۲. تأثیرات
		۹۳. تأثیرات
		۹۴. تأثیرات
		۹۵. تأثیرات
		۹۶. تأثیرات
		۹۷. تأثیرات
		۹۸. تأثیرات
		۹۹. تأثیرات
		۱۰۰. تأثیرات
		۱۰۱. تأثیرات
		۱۰۲. تأثیرات
		۱۰۳. تأثیرات
		۱۰۴. تأثیرات
		۱۰۵. تأثیرات
		۱۰۶. تأثیرات
		۱۰۷. تأثیرات
		۱۰۸. تأثیرات
		۱۰۹. تأثیرات
		۱۱۰. تأثیرات
		۱۱۱. تأثیرات
		۱۱۲. تأثیرات
		۱۱۳. تأثیرات
		۱۱۴. تأثیرات
		۱۱۵. تأثیرات
		۱۱۶. تأثیرات
		۱۱۷. تأثیرات
		۱۱۸. تأثیرات
		۱۱۹. تأثیرات
		۱۲۰. تأثیرات
		۱۲۱. تأثیرات
		۱۲۲. تأثیرات
		۱۲۳. تأثیرات
		۱۲۴. تأثیرات
		۱۲۵. تأثیرات
		۱۲۶. تأثیرات
		۱۲۷. تأثیرات
		۱۲۸. تأثیرات
		۱۲۹. تأثیرات
		۱۳۰. تأثیرات
		۱۳۱. تأثیرات
		۱۳۲. تأثیرات
		۱۳۳. تأثیرات
		۱۳۴. تأثیرات
		۱۳۵. تأثیرات
		۱۳۶. تأثیرات
		۱۳۷. تأثیرات
		۱۳۸. تأثیرات
		۱۳۹. تأثیرات
		۱۴۰. تأثیرات
		۱۴۱. تأثیرات
		۱۴۲. تأثیرات
		۱۴۳. تأثیرات
		۱۴۴. تأثیرات
		۱۴۵. تأثیرات
		۱۴۶. تأثیرات
		۱۴۷. تأثیرات
		۱۴۸. تأثیرات
		۱۴۹. تأثیرات
		۱۵۰. تأثیرات
		۱۵۱. تأثیرات
		۱۵۲. تأثیرات
		۱۵۳. تأثیرات
		۱۵۴. تأثیرات
		۱۵۵. تأثیرات
		۱۵۶. تأثیرات
		۱۵۷. تأثیرات
		۱۵۸. تأثیرات
		۱۵۹. تأثیرات
		۱۶۰. تأثیرات
		۱۶۱. تأثیرات
		۱۶۲. تأثیرات
		۱۶۳. تأثیرات
		۱۶۴. تأثیرات
		۱۶۵. تأثیرات
		۱۶۶. تأثیرات
		۱۶۷. تأثیرات
		۱۶۸. تأثیرات
		۱۶۹. تأثیرات
		۱۷۰. تأثیرات
		۱۷۱. تأثیرات
		۱۷۲. تأثیرات
		۱۷۳. تأثیرات
		۱۷۴. تأثیرات
		۱۷۵. تأثیرات
		۱۷۶. تأثیرات
		۱۷۷. تأثیرات
		۱۷۸. تأثیرات
		۱۷۹. تأثیرات
		۱۸۰. تأثیرات
		۱۸۱. تأثیرات
		۱۸۲. تأثیرات
		۱۸۳. تأثیرات
		۱۸۴. تأثیرات
		۱۸۵. تأثیرات
		۱۸۶. تأثیرات
		۱۸۷. تأثیرات
		۱۸۸. تأثیرات
		۱۸۹. تأثیرات
		۱۹۰. تأثیرات
		۱۹۱. تأثیرات
		۱۹۲. تأثیرات
		۱۹۳. تأثیرات
		۱۹۴. تأثیرات
		۱۹۵. تأثیرات
		۱۹۶. تأثیرات
		۱۹۷. تأثیرات
		۱۹۸. تأثیرات
		۱۹۹. تأثیرات
		۲۰۰. تأثیرات
		۲۰۱. تأثیرات
		۲۰۲. تأثیرات
		۲۰۳. تأثیرات
		۲۰۴. تأثیرات
		۲۰۵. تأثیرات
		۲۰۶. تأثیرات
		۲۰۷. تأثیرات
		۲۰۸. تأثیرات
		۲۰۹. تأثیرات
		۲۱۰. تأثیرات
		۲۱۱. تأثیرات
		۲۱۲. تأثیرات
		۲۱۳. تأثیرات
		۲۱۴. تأثیرات
		۲۱۵. تأثیرات
		۲۱۶. تأثیرات
		۲۱۷. تأثیرات
		۲۱۸. تأثیرات
		۲۱۹. تأثیرات
		۲۲۰. تأثیرات
		۲۲۱. تأثیرات
		۲۲۲. تأثیرات
		۲۲۳. تأثیرات
		۲۲۴. تأثیرات
		۲۲۵. تأثیرات
		۲۲۶. تأثیرات
		۲۲۷. تأثیرات
		۲۲۸. تأثیرات
		۲۲۹. تأثیرات
		۲۳۰. تأثیرات
		۲۳۱. تأثیرات
		۲۳۲. تأثیرات
		۲۳۳. تأثیرات
		۲۳۴. تأثیرات
		۲۳۵. تأثیرات
		۲۳۶. تأثیرات
		۲۳۷. تأثیرات
		۲۳۸. تأثیرات
		۲۳۹. تأثیرات
		۲۴۰. تأثیرات
		۲۴۱. تأثیرات
		۲۴۲. تأثیرات
		۲۴۳. تأثیرات
		۲۴۴. تأثیرات
		۲۴۵. تأثیرات
		۲۴۶. تأثیرات
		۲۴۷. تأثیرات
		۲۴۸. تأثیرات
		۲۴۹. تأثیرات
		۲۵۰. تأثیرات
		۲۵۱. تأثیرات
		۲۵۲. تأثیرات
		۲۵۳. تأثیرات
		۲۵۴. تأثیرات
		۲۵۵. تأثیرات
		۲۵۶. تأثیرات
		۲۵۷. تأثیرات
		۲۵۸. تأثیرات
		۲۵۹. تأثیرات
		۲۶۰. تأثیرات
		۲۶۱. تأثیرات
		۲۶۲. تأثیرات
		۲۶۳. تأثیرات
		۲۶۴. تأثیرات
		۲۶۵. تأثیرات
		۲۶۶. تأثیرات
		۲۶۷. تأثیرات
		۲۶۸. تأثیرات
		۲۶۹. تأثیرات
		۲۷۰. تأثیرات
		۲۷۱. تأثیرات
		۲۷۲. تأثیرات
		۲۷۳. تأثیرات
		۲۷۴. تأثیرات
		۲۷۵. تأثیرات
		۲۷۶. تأثیرات
		۲۷۷. تأثیرات
		۲۷۸. تأثیرات
		۲۷۹. تأثیرات
		۲۸۰. تأثیرات
		۲۸۱. تأثیرات
		۲۸۲. تأثیرات
		۲۸۳. تأثیرات
		۲۸۴. تأثیرات
		۲۸۵. تأثیرات
		۲۸۶. تأثیرات
		۲۸۷. تأثیرات
		۲۸۸. تأثیرات
		۲۸۹. تأثیرات
		۲۹۰. تأثیرات
		۲۹۱. تأثیرات
		۲۹۲. تأثیرات
		۲۹۳. تأثیرات
		۲۹۴. تأثیرات
		۲۹۵. تأثیرات
		۲۹۶. تأثیرات
		۲۹۷. تأثیرات
		۲۹۸. تأثیرات
		۲۹۹. تأثیرات
		۳۰۰. تأثیرات

۱۸. الآثار العربية، مقدمة المحترم، د. احمد عبد الرحيم، ص. ۱۱.

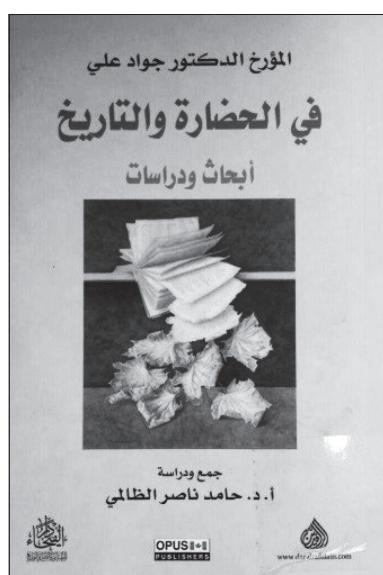
۱۹. الآثار العربية، المقدمة، ص. ۳۰.

<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td>التاريخ عند عرب ما قبل الإسلام</td><td rowspan="6" style="text-align: center; vertical-align: middle;">٢. العرب قبل الإسلام</td></tr> <tr><td>المدونات العربية لما قبل الإسلام</td></tr> <tr><td>مقوّمات الدولة العربية قبل الإسلام</td></tr> <tr><td>أصنام العرب</td></tr> <tr><td>أصنام الكتابات</td></tr> <tr><td>لهجة قرآن الكريم</td></tr> </table>	التاريخ عند عرب ما قبل الإسلام	٢. العرب قبل الإسلام	المدونات العربية لما قبل الإسلام	مقوّمات الدولة العربية قبل الإسلام	أصنام العرب	أصنام الكتابات	لهجة قرآن الكريم	<table border="1" style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr><td>تدوين الشعر الجاهلي</td><td rowspan="6" style="text-align: center; vertical-align: middle;">٣. دراسات في اللغة والأدب</td></tr> </table>	تدوين الشعر الجاهلي	٣. دراسات في اللغة والأدب
التاريخ عند عرب ما قبل الإسلام	٢. العرب قبل الإسلام									
المدونات العربية لما قبل الإسلام										
مقوّمات الدولة العربية قبل الإسلام										
أصنام العرب										
أصنام الكتابات										
لهجة قرآن الكريم										
تدوين الشعر الجاهلي	٣. دراسات في اللغة والأدب									

٣. في الحضارة والتاريخ، به كوشش حامد الظالمي ١٩١٦

آخرین گزیده مورد بحث کتابی به نام المؤرخ دکتر جواد علی فی الحضارة والتاريخ است که شامل ۹ مقاله درباره جواد علی و مصاحبه هنر العمری با جواد علی است. به نظرمی رسید این کتاب کوچک و کم حجم برای آشنایی فوری و اولیه با نظرات اجتماعی و تاریخی جواد علی مناسب باشد. گردآورنده و نویسنده آن، حامد الظالمي استاد دانشگاه بصره و صاحب چند نوشتة و ترجمه درباره ادبیات عربی، بلاغت و شرق‌شناسان است و به نظرمی رسید به مسئله برخورد عرب با غرب و هویت تاریخی عربی علاقه‌مند است.^{۲۰} از این رودراین کتاب بیشتر به این جنبه از نظرات جواد علی توجه کرده و این دسته از نظرات تاریخی و اجتماعی او را گزارش کرده است.

الظالمي می‌گوید: در غرب این تصور رایج بود که تاریخ از یونان و روم شروع می‌شود و با تمدن‌های آریایی [هندي، ايراني و اروپائي] ادامه می‌يابد و تمدن‌های شرق نزديك، طفيلي تمدن‌های آریایي بوده‌اند و ساميان فقط مقلد و پیرو بوده و ابداعی نداشته‌اند. اين نظرية ارنسن رنان، گويندو دیگران بود که در غرب بسیار رواج یافت، اما جواد علی با مقالات و کتاب‌های خود این تصور را نقادانه به چالش کشید. الظالمي می‌افزاید جواد علی نه تنها این اندیشه را نقد کرد، بلکه بنیان مطالعاتي را گذاشت که می‌توان از آن به عنوان غرب‌شناسی (استغراب) یاد کرد.^{۲۱}

۲۰. او نوشتند های چند مستشرق از کشورها و دوره های مختلف را درباره تحقیقات شرق‌شناسی کرد آورده است: کتابات مستشرقین عن نتائجه‌هم؛ حامد ناصرالظالمي؛ بيروت: البصائر، ٢٠١٤. همچنین کتابی درباره ماسینیون دارد: المستشرق الفرنسي لويس ماسینيون و اللغة العربية، الظالمي؛ بصائر: ٢٠٢٢. المورخ، ص ١٠-١٢.

وجملة "ملكن سبا وذریدن وحضرموت وعنت واعربهم طود وتهمت" ، تعني: ملك سبا وذريدين وحضرموت واليمن وأغارها في الأطواط والتهام، هي اللقب الذي تلقّب به ملوك حمير منذ تأسيس حكومة "سبا وذريدين".

وينت: هي "اليمن" في لهجتنا. وأما "اعربهم": فيراد بها "الأعراب" ، أي هل البوار. والمليم في نهاية "طود" يشير إلى التهون، وهو للتفكير، أي على معكس الـ "آلة التعريف" ، و"طود": يعني "الجبل" في عربيتنا^(١)، وهي بهذا المعنى في لغة هل اليمن. وأما "تهمت": فتقابل "تهامة" ، وتعني ماسائل وانخفاض من الأرض^(٢)، وهي مقابل بذلك لفظة "تهوم" Tehom في العبرانية التي تعني المناطق المنخفضة الماء الواقعة على الساحل، ويراد بها في هذا النص الأراضي المنخفضة من اليمن، أي أضداد الأطواط.

وأما جملة "قصد وهخلف بجمزن يزد بن كيشت" ، فحرف "الكاف" من الكلمة الأولى "قصد": هو حرف جر، وهو سببي في معنى "بسبب" ، و"الأجل". وأما "قصد": من الكلمات التي لم يُضبط معناها ضبطاً تاماً، وقد رأى "كلاسر" أنها يراد بها معنى "تمكّن" ، وقد يراد بها "صار قاتلاً"^(٣) . و"القصد" في المعجمات: الغليظ الرقيقة القوي^(٤) ، المتعلّل لهذا المعنى صلة بالمعنى المراد منها في هذا النص. وكلمة "هخلف" فعل مزيد، حمزة في أول الفعل في السبيبة، وزيادة حرف السين في

۱	ذن مزندن آن . . . ه عزل
۲	ی ملکن اجعین رخیز
۳	ذیمن ملکن سبا وذر
۴	یدن وحضرموت وینت
۵	واعیرهم طودم وهم
۶	ت وسطرو ذن مزندن کقی
۷	سد وخلف بجزون بزد
۸	ان کشت خلتمو ذن
۹	خملو علی کدت داداکن
۱۰	لو خلفن وقد وهمو
۱۱	اول سبا اسحرن صرت و
۱۲	حکمت وحشم ومرثیم د ح
۱۳	نقم ذخلل و ازان اقول
۱۴	ـ

— الذهن —

پدیدآور	عنوان
نویسنده: حامد ناصرالظالمی	مقالات الدكتور جواد على (١٩٤١-١٩٤٠) و بدايات علم الإستغراب - قابلية العناصر البشرية - الإنتاج العقلي للأمم - عقيدة النازى المالية - نفسية الطبقات - ماكس إشتتنر - التطور البشري - الحروفية
مصاحبه‌گر: هناء العمري	لقاء مع شيخ المؤرخين العراقيين الدكتور جواد على: التاريخ ليس علمًا أنه وجهة نظر [تاريخ، علم نيسـت، ديدـگاه است]
منتقد: خالد صالح العسلي	المفضل في تأريخ العرب قبل الإسلام [معرفـي ونـقد]

كتابات

أ. بحث في تاريخ الإسلام (الجزء الثاني)، الدكتور جواد علي؛ دراسة ومراجعة: الدكتور نصیرالکعبی؛ المركز الأکاديمي للأبحاث، توزيع منشورات الجمل، ٢٠١١.

ب. بحث في تاريخ العرب قبل الإسلام (الجزء الأول)، الدكتور جواد علي؛ دراسة ومراجعة: الدكتور نصیرالکعبی؛ المركز الأکاديمي للأبحاث، توزيع منشورات الجمل، ٢٠١١.

الآثار العربية؛ منتخبات من ابحاث المؤرخ الدكتور جواد علي؛ تصدر: أ.د إسماعيل سراج الدين؛ تقديم [مقدمه]: أ.د بشار عواد معروف، إعداد وتحريز: د. أحمد عبدالرحيم؛ فكرة [ايده] وجمع الأبحاث: رامي مجدى الجمل؛ مكتبة الأسكندرية، ١٩١٤م.

تاریخ العرب فی الإسلام؛ جواود على؛ مکتبة النہضة العربیة، بغداد: چاپ دارالحدادۃ، بيروت: ١٩٨٣.

تاریخ نگارش های عربی؛ فؤاد سرگین؛ ترجمه به کوشش خانه کتاب؛ تهران: خانه کتاب، ۱۳۸۰هـ.

الدولة السياسية: دراسة في التاريخ السياسي في ضوء المصنفات العربية الإسلامية؛ نصیر عبد الحسین الكعبی؛ دمشق: ٢٠٠٨.

الصلات الثقافية بين العراق وإيران: ابحاث مؤتمر الدولي المنعقد بين جامعة الكوفة (العراق) و مكتبة و متحف مجلس الشورى الاسلامي (ایران)؛ إعداد: نصیرالکعبي؛ تهران: انتشارات کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۹۰.

كتاف مجله المجمع العلمي العراقي: ۱۹۵۰-۱۹۰۰؛ الدكتور عبدالله الجبوری؛ مطبعة المجمع العلمي، ۲۰۰۰.

المفصل في تاريخ العرب قبل الاسلام؛ جواد على؛ مكتبة النهضة بغداد: دارالعلم للملابين، بيروت، ۱۹۶۸م.

المهدى المنتظر عند الشيعة الإثنى عشرية؛ جواد على؛ ترجمة از آلماني: د. ابوالعید دودو (الجزايری)؛ منشورات الجمل، چاپ کلن آلمان، ۲۰۰۷م.

المؤرخ الدكتور جواد على في الحضارة والتاريخ؛ حامد ناصر الظالمی، ناشر: دارالفیحاء، دارالرافدین و OPVC publishers، لیننان، کانادا، ۲۰۱۶م.

کتبیه آبرزه، حاکم یمن که در عام
الفیل به کعبه حمله کرد. روخوانی
و شرح این متن امتحان شفاهی
دکتری جواد علی در دانشگاه
همبورگ بوده است.

عکس ۱: متن اصلی به خط مُسند و به زبان عربی (جنوی)

عکس ۲: آوانگاری نا حروف عربی

عکس ۳: ترجمه و شرح از جواد علی

جواد علی با خواندن و شرح متون مُسند اطلاعات تازه بسیاری دربارهٔ تاریخ سیاسی و اجتماعی، شیوهٔ حکومت، زبان و ادبیات، فرهنگ عامه، آیین‌ها و بت‌های عرب جاهلی بافت.